

Проф. В.С. Єрмілов

Миколаївський інститут розвитку людини (відокремлений підрозділ закладу вищої освіти «Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»)

Утворення і становлення санітарної організації в Херсоні

У період сучасного розвитку місцевого самоврядування, вирішення тяжких проблем наслідків російсько-української агресії, підтримки задовільного санітарного стану населених пунктів і забезпечення протиепідемічного захисту їхнього населення в умовах війни стає актуальним вивчення історичного досвіду організації санітарно-протиепідемічного нагляду, особливо у великих містах.

Матеріали та методи дослідження. Матеріалом для дослідження з обраної теми послужила історико-краєзнавча література з медичної тематики південного краю, особливо міста Херсона, переважно за 1880-ті роки. Були застосовані такі методи дослідження: історичний, логічний, системний та порівняльний аналіз.

Результати дослідження та їх обговорення. Якщо утворення земського самоврядування в середині 1860-х років дало потужний поштовх для розвитку громадської медицини в губерніях Півдня України, то міське самоврядування і відповідно міська (думська) медицина з'явилися значно пізніше. У містах, де були утворені земські медичні заклади (губернські, повітові лікарні), міське населення активно ними користувалося, тому думи не поспішали розвивати свою медицину. Так було і в губернському центрі — Херсоні [4]. Проте, якщо лікувальна частина земської медицини більш-менш задовольняла міські потреби, то санітарно-гігієнічні та протиепідемічні питання вимагали вирішення і міське самоуправління вимушене було займатися цими питаннями [5].

Предметно санітарними питаннями в Херсоні міська влада почала займатися в першій половині 1880-х років. Спочатку санітарними та протиепідемічними питаннями опікувалися міська дума, її санітарна комісія та управа, проте невдовзі вони зрозуміли, що для кваліфікованого вирішення цих специфічних питань потрібно мати й відповідний персонал і певні структури. Особливо це пока-

зала практика застосування затверджених у жовтні 1876 р. обов'язкових санітарних постанов для жителів і установ міста, які швидко застаріли та не відповідали зростаючим потребам часу.

Спочатку в місті переважно з приватної ініціативи місцевих лікарів виникла санітарна статистика. Із 1883 р. городовий лікар М. І. Гошкевич із метричних книг приходських церков міста почав брати та аналізувати дані про народжуваність і смертність містян. Потім Гошкевич став долучати статистику захворюваності. У 1884 р. для контролю за санітарним очищенням міста влада запросила спеціальну особу для нагляду за чистотою утримання дворів будинковласників, а також за очищенням туалетів, помийних ям, сміттєвих ящиків тощо. Проте діяльність цієї особи без медичних знань виявилася не достатньою і в 1886 р. для санітарного нагляду в місті запросили лікаря, невдовзі й другого лікаря (тимчасово), а на допомогу їм ще й 4 дільничних санітарних наглядачів із середовища активних містян [1, с. III, IV]. Так почала складатися санітарна організація в Херсоні.

У 1887 р. санітарний персонал Херсонського міського самоуправління складався з: городового лікаря М. І. Гошкевича, санітарного лікаря С. М. Берлінерблау, городового ветеринарного лікаря Т. І. Оскерко і 4 дільничних санітарних наглядачів. Їхня діяльність у місті стосувалася нагляду, контролю і вирішення головних санітарних і протиепідемічних питань [1, с. 112–117, 139–140].

Городовий лікар М. І. Гошкевич (окрім своїх основних судово-медичних і медико-поліцейських функцій) щодо санітарної організації:

1. Робив висновки з головних санітарних питань міста і розробляв поточні питання в санітарній комісії думи, де він був секретарем.

2. Вів санітарну статистику міста, складовими якої були:

а) реєстрація захворюваності. Дані для неї городовому лікарю подавали губернська земська лікарня (в частині хворих жителів міста), міська єврейська лікарня, міська безплатна лікувальниця для амбулаторних хворих, місцевий військовий лазарет і приватні лікарі міста. Проте всі вони реєстрацію хворих вели по різному, дані подавали несправно, інколи обмежувалися тільки заразними хворобами. Гошкевичу доводилося додатково запрошувати певні дані, уточнювати їх і тому він статистику захворюваності в місті розробляв і фіксував за рік;

б) реєстрація народжуваності та смертності, яку Гошкевич вів по картковій системі (подібно до системи губернської земської медичної організації). Ці картки священикам роздавали дільничні санітарні наглядачі, а потім вони щотижня їх збирали та доставляли городовому лікарю. Статистику народжуваності та смертності в Херсоні Гошкевич оформляв у вигляді щотижневих бюлетенів (за зразком Одеси та Будапешта). Їх друкували окремими примірниками як додатки до газети «Херсонські губернські відомості» і вони розсилалися різним закладам і особам у Херсоні, а також містам Петербургу, Москві, Варшаві, Києву, Одесі, Харкову, Вільно, іншим губернським містам в обмін на такі ж видання в них. Також ці херсонські бюлетені перекладалися французькою мовою і розсилалися закордон: у Берлін, Будапешт тощо, де щотижнево друкувалися в місцевих статистичних бюлетенях.

3. Окрім того, Гошкевич обстежив санітарний стан усіх початкових єврейських училищ і шкіл міста.

Матеріали санітарних досліджень і статистичні дані дали змогу Гошкевичу в 1886–1888 рр. написати цілу низку праць із цих питань (більшість із них була опублікована) [3].

Діяльність санітарного лікаря С. М. Берлінерблау складалася з таких основних напрямків:

1. Висновки з усіх питань санітарного стану міста.
 2. Заходи з попередження поширення захворювань в місцях, де були інфекційні хвороби та організація проведення дезінфекції.
 3. Огляд і визначення якості харчових продуктів на міських базарах і в крамницях.
 4. Санітарний огляд промислових підприємств, лазень і базарів.
 5. Санітарний огляд навчальних закладів, організація щеплень віспи учням і жителям міста.
 6. Керівництво діяльністю дільничних санітарних наглядачів.
- Городовий ветеринарний лікар Т. І. Оскерко здійснював таку ветеринарно-санітарну роботу:
1. Огляд тварин, яких приводили в місто для продажу на скотопригінний двір, із метою виявлення хворих.
 2. Огляд скоту перед забоєм на міських скотобійнях і обстеження м'яса забитих тварин.
 3. Обстеження біржових коней.

4. Розслідування випадків захворювань в місті тварин на сибірську виразку та сказ.

Дільничними санітарними наглядачами за 1887 р. було складено 68 протоколів про санітарні порушення в місті. За 1888 р. таких протоколів було вже 100. Протоколи про санітарні порушення складала ще й місцева поліція і якби санітарний персонал їх враховував, то це були б значно більші цифри [1, с. 177; 4, с. 145].

У 1887 р. за допомогою санітарного персоналу були розроблені, а думою прийняті нові обов'язкові для жителів міста санітарні постанови. Із 1 січня 1887 р. в місті почала діяти важлива санітарно-технічна споруда — міський водопровід.

У 1888 р. санітарний персонал Херсона складався з тих же самих осіб і ними здійснювалися ті ж самі функції. Із особливого за цей рік слід зазначити особливу увагу, звернуту на фізичний розвиток дітей в навчальних закладах міста. Також значно збільшилася боротьба з бродячими собаками (стрихніновими пігулками було отруєно 3 623 собаки).

Витрати міської влади на санітарний нагляд і протиепідемічні заходи за 1887 р. склали 4 806 руб 26 коп [1, с. 141], а саме:

- жалування лікарям (1 400 руб), 4 дільничним санітарним наглядачам (1 500 руб), 2 фельдшерам (720 руб);
 - медикаменти та дезінфекція — 453 руб 29 коп;
 - за знищені речі інфекційних хворих — 19 руб 80 коп;
 - інші витрати — 713 руб 17 коп.
- За 1888 р. витрати Херсонської міської влади на санітарний нагляд і протиепідемічні заходи вже склали 11 599 руб 78 коп [2, с. 129], зокрема:
- на оздоровлення міста і його околиць — 1 173 руб 93 коп;
 - жалування лікарям (2 500 руб), дільничним санітарним наглядачам (1 500 руб);
 - хіміку за дослідження водопровідної води — 100 руб;
 - за медикаменти для дезінфекції — 5 руб 66 коп;
 - утримувачу міського ретирального обозу — 5 069 руб;

- сторожам на звалищі нечистот і робочим для очищення базарів — 756 руб;
- аптеці Мюллера за виготовлення стрихнінових пігулок — 255 руб 19 коп;
- отруювачу бродячих собак — 240 руб.

У подальшому санітарна організація Херсонського громадського самоуправління зміцнювалася і вдосконалювала свою діяльність.

Висновок. Санітарна організація Херсонського міського самоврядування виникла в 1884–1886 рр. і в 1887–1888 рр. пройшла своє становлення, зміцнившись персоналом, його функціями та фінансовим забезпеченням.

Список використаної література

1. Гошкевич М. И. Очерк санитарной деятельности в г. Херсоне, в 1887 году. Херсон, 1888. VI, 177 с.
2. Гошкевич М. И. Очерк санитарной деятельности в г. Херсоне, в 1888 году. Херсон, 1889. 145 с.
3. Санитарно-статистический очерк г. Херсона. Херсон, 1885; Смертность и рождаемость населения г. Херсона за 1883–1885 годы. Херсон, 1886; Таблицы смертности и рождаемости населения гор. Херсона в 1885 году. Херсон, 1886; Очерк санитарной деятельности и санитарного состояния г. Херсона в 1885 году. С таблицами и диаграммами. Херсон, 1886; Таблицы смертности и рождаемости населения гор. Херсона в 1886 году. Херсон, 1887; Очерк санитарной деятельности в г. Херсоне, в 1886 году. Херсон, 1887; К истории эпидемии азиатской холеры в г. Херсоне. Херсон, 1887; Ежедельные таблицы смертности и рождаемости населения г. Херсона, за 1887 год (по карточной системе). Херсон, 1888; Очерк санитарной деятельности в г. Херсоне, в 1887 году. (С планом городского кладбища и таблицами). Херсон, 1888.
4. Уваров М. Обзор состояния земской медицины в Херсонской губернии. Земская медицина Херсонской губернии. Херсон: издание губернской земской управы, 1882. С. 717–796.
5. Ціборовський О. М. На варті здоров'я: історія становлення соціальної медицини і охорони громадського здоров'я України. Київ: Факт, 2010. 195 с.

Утворення і становлення санітарної організації в Херсоні

Проф. В.С. Єрмілов

Миколаївський інститут розвитку людини (відокремлений підрозділ закладу вищої освіти «Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»)

Висвітлені утворення Херсонським міським самоуправлінням у 1884–1886 рр. міської санітарної організації та її становлення (кадрове, функціональне і фінансове) в 1887–1888 рр.

Ключові слова: санітарна організація, санітарні лікарі, санітарна статистика, Херсон, міське громадське самоуправління.

Formation and development of the sanitary organization in Kherson

Prof. V.S. Yermilov

Mykolaiv Institute of Human Development (a separate subdivision of the higher education institution «Open International University of Human Development «Ukraine»)

The creation of the city sanitary organization by the Kherson city self-government in 1884–1886 and its formation (personnel, functional and financial) in 1887–1888 are highlighted.

Key words: sanitary organization, sanitary doctors, sanitary statistics, Kherson, city self-government.

Контактна інформація — Єрмілов Валерій Семенович
доктор історичних наук, кандидат медичних наук,
доцент, професор кафедри психології, спеціальної освіти і здоров'я людини
Миколаївського інституту розвитку людини ЗВО «Відкритий
міжнародний університет розвитку людини «Україна»,
e-mail: vsyermilov@gmail.com, тел.: 050-507-97-68

Стаття до редакції надійшла 01.08.2024 р.